

լըլ որ միտնենք ունենալով հանդերձ, իւր
հարեւանի ունեցածն էլ էր գողցուեալ, և գե-
րեզմանն ազատուել է նրան տանջանքից ու
հաշուետուութիւնից: Մեռնում է հայ պարբե-
րական թերթի խմբագիրը և մահէ էլ նրան չէ
ազատուել պարտքից և հաշուետուութիւնից »:

Այսպիսի վարմունք մը պիտի քաջա-
լերէ՞ նոր սերունդը գրական գործին ողջա-
կէջ լինելու. պիտի քաջալերէ՞ մտաց մշակ-
ները, հաստատուն միայու իրենց նուիրա-
կան գործն յառաջ վարելու: Եւ միայն Ս.
Գուլամիւրտանն չէ որ այսպիսի ցաւալի և
ցուրտ բնդունելութիւն գտած է. այլ մեր
խմբագիր հանձնարեց և քանակաւոր անձերէն
շատերը, որոցմէ ոմանք ամենէն աղքատ ու
թշուառ վիճակին շղիմանալով՝ գերեզման
մտած են. և այլք որոնք ողջ են՝ թափառա-
կան կտակ մը կը վարեն և օրպայսիկ հաց
մը գտնելու կ'աշխատին: Զարգիւնք, չքաջա-
լերեմք, չկազդուեմք հայ մամուլ խանդա-
վառ գործիչները: Ատոնք են ազգիս կարե-
ւոր նեցուկները:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵՄ.

Մեր մատենագրական գործն մի և մոյմ ամ-
տորներ կացութեամ մէջն է. արդ յառաջա-
գիտութիւնը գեղարուեստին վիճակած է: Գեղարուես-
տը որ երբեմն յազգիս՝ բնու գոյութիւն չուժե-
րար թա ծնած է, և շատերուն
ուշագրաւ: Երուզալէ մէջ կը
պատրաստուին գեղարուես-

ԳԵՂԱՐՈՒՆԵՍ

տի սիրամար՝ արձանագործ, մկարիչ, փորագրիչ և
կրտսիշտ ամօր. և յոյս կու տամ գեանատելի
ապագայ մ'ունենալու, մամաւանք Գրուցի պա-
տանի երաժիշտն Գ. Տիրան Ալեքսանան, որ իր
փորք հասակէն մեր մեծ « Վիլյովմէլիտա» ըլ-
լալու կը պատրաստուի: Հուլակաւոր Կրիցմանէր
գնայ երաժիշտութեան յարուստի կը ծանօթացըմէ. Տրեզ-
պայի եկեղեցւոյ մը մէջ Գ. Տիրան՝ մուշակամե-
ղիսի մասնակցել տուած է, և մոյմ առթիւ մայրա-
քաղաքի լրագրաց մէջ հայ « Վիլյովմէլիտա»-ին հա-
մար կը կարգումք թէ. « Համոյք ունեցանք իրէկ
տաղանդաւոր երիտասարդ արուեստասէմ մի յսե-
լու: Գ. Ալեքսանան, աշակերտ փրեդրիկուս Կրից-
մանէրի, մշամատուր համդիտասայ իր գործերքմ՝
բազմազգի, հերշմիտալ և ամենայնապ հարմարա-
Մօզարի և Շիմանի երկասիրութեանց արժա-
նատուր մուշակածու: »: Գ. Ալեքսանան մտադիր է
մեծ մուշակամեղէններ տալ Ռուսաստանի, Գու-
լայ և Բուսմանիոյ մէջ, այդ հայաշատ տեղերմ:

Ուրիշ առթիւ մեր ըմթիրցողաց կը մերկայացըմինք
Գ. Ալեքսանանի պատկերմ և մամուրմամ տեղե-
կութիւն կու տամք այդ երիտասարդ « Վիլյովմէլ-
լիտա»-ի մասին: առ այժմ որ մայիթներ որ օտար
մամուլէմ գեանատուան, արժանամայ ազգային
մամուլէմ ալ գեանատուելու: Շարունակենք
գեղարուեստի յուշիկներմ: Այժմ փարզու մէջ կը
բազմամամ հայ մկարիչներ. քիչ բացառութեամբ
ամեն մի հայուն ձաշակաւոր ու գեղարուեստի
տէր լինելմ կ'երաշխարհեն. Ոմ արդ իրիշիրս
հաստատուցաւ ոտսահայ ծամթ մկարիչմ Բու-
շիմէլիտան որ իր վրձնով մեծ համար կը ստա-
նայ և նշակ կը թողու. 1900ի ցուցահանդիսին
տես պիտի զմէ « Ամպիր» և « Արարատ» սքան-
չիկ մկարները: — Փարեզմամ մամուլը գրեթէ ա-
մէն տմիս մեր մկարչաց մամաւանք է. Շահինի և
Ա. Շապանանի վրայ մերդողմանք կը կարգայ:
Մեր հոշակաւոր մկարիչներմ է մաւտ Տրպալի-
միցի Գ. Տէթմանմ որ ի չաւով և ի զմեծով
մկարներու այդ ամենէմ համարատուր թանգարա-
մերու մէջ ուսումնասիրած է իւր գեղարուեստը,
այժմ Տփղիսու գեմուրակամ թանգարանի դանշին
մէջ դրած է գանազամ մկարներ, յորցդ լաւագոյն
համարուածները զմեծով տեսարամներմ եմ: Եւ
քանի որ գեղարուեստի մամամեղներու վրայ է
մեր խօսքմ չմոմանք յիշելու փարեզմանի հոյ
արձանագործ Ա. Տէր Մարութանի արձան, ու-
րում պատկերմ յոյս տեսած է « 1» Արմէնի»-ի (թիւ
136) մէջ: Գեղեցիկ մոմանութիւն և գովիկ գործ
մէ՛ գաղղիական տիպով մուսայ մը կամգնառ Գե-
շիկթաշխանի, Գալուանանի, Աքուլանի, Արծ-
րուելոյ, Դաթիկի, Կազարեանի, Թուրեանի գուլի-
մերով դուռագնալ խարսի մը վրայ, կը պատկ-
մեր ազգին այդ տաղանդաւոր համեմարները, և
Տէր Մարութի արձանմ գուցէ գեո աւելի գեա-
նատուէր, եթէ այդ հայ բանաստեղծներմ հայ պար-
կիշտ զեցուհի մը կամ տիրուհի մը պատկեր:

*

Ներկայիս ուսանայ Դասարտութիւնը յարգամք
ու սեծարմք կը յալալէ անուանի ուսա յուրի զի-
նջօսլիկի գրական տոմարմական

ԳՐԱԿԱՆ

առթիւ. Ուս շայուն համար ամբողջ
սէր ու համակամք ցոյց տա-
նուներէն թարգմանած է միս անուանի բանաստեղ-
ծից ոտամուր և արձակ քիւթութիւնը. ուսաց
ծանօթացուած է մեր հոշակաւոր գրիչները, մեր
լրագրիչները և մեր թարգմար: — Օտար գրակա-
նութիւնը կը ծանօթանայ հայ գրական մշակմ-
րուն և լեզուին, ու այս մեզ համար ուրախակն է:
Խաւս հայազէտմ Գէզա սկսած է ուսումնասիրել
մեր մայրենաց թարգմանութիւնը, և համեմատել
մեր հին և արդի լեզուն: Գրոթ. Գիզա գրական գի-
ղեցիկ ծանցիկներ կը բանայ և կու տայ քիչ պտուղ,
բայց ըմտիք և շատ տիրութիւն: Դակ փարեզու
հայազէտմ Մէլէ « Collège de France»-ի մշամա-
ւոր դպրոցին մէջ՝ սկսած է հայերէնի ծայմարա-

մութիւնում և ձեւաբաժանութեան դասեր տալ: — Գրութիւն լրաց կը կցեմք մասն մեր մոր սերունդի մաստաւորական յաւաքողութեան սի քանի յուշիկներ: Ի փարիզ Տարգ, ճորտանկ Մամուլեանը որ մի քանի տարիներէ ի վեր լաւ համարաւ կը թողու իւր բժշկական մասնագիտութեամբ, լիբրէրիս անգամ կ'անտրուի փարիզու Մարգարտանական րիկերութեան: Գաղղիոյ մոյր մայրաքաղաքին մէջ ուրիշ ազգային մ'աւ Գ. Մ. Բաբայանն անգամ կ'ըլլայ փարիզու ճիւղին հիւանդութեանց բնիկերութեան: Տփղիսու «Բէալական» դպրոցին մէջ է. Սնդրապեան առաջին մրցամակ կը ստանայ, իսկ Մոսկուայի համալսարանին մէջ Տիկ. Մ. Օհաննեան և Օր. Էլպիս Գալամթարեան վկայականներով կ'արժանանան: Հայոց հիթմանական հին Դաւաթքին լիւր զորդ Մամուլե Անդրեան Եւնայի համալսարանէն տնտրորի վկայական կ'առնու: Աշակերտաց և ուսուցչաց լիւրալ ըլլալով մեր խօսքերը, չենք մտնար յիշելու և այլ ուրախակ լուրը որ ծայր տուաւ ռուսահայ հասարակութեան հիւանդութեան տնտրու ճորտանկի զորամարկիզ գործառնութեանը. այլ գովելի գործն սկսան ռուսահայք, մոյրին գործադրութեանը մալթիլէ և մասն թրքահայոց, որոնց համար թոշակարկըզ դու առկի կարելու է և տնիւլի: — Այս գրական բաժնին մէջ յիշենք մասն այն թրքերը որ լոյս պիտի տեսնեն և զբաւկանութեան համար են: «Շաւիղ» անուամբ երկամաս զբաւկան և արուեստագիտութեան թրքեր մը պիտի հրատարակուի ի ղառնա: Մամուլեանը մէջ թէնդրուս ԶԵ. Տէր Իսահանկան տեղացի ազգամեջ հոգեւոր ղովուլը, պիտի խմբագրէ իրօմական և պատմական համըղէս մը: Ի փարիզ Մ. Հախումեան ռուսահայ մալթիլէ «Արժանագր» լրագրի անուամբ աշխատակիցն, միտք ունի հրատարակելու քաղաքական, գրական և արուեստագիտական լրագրի մը: «Ախուրեան» անուամբ «Ա. խոքս» համըղիսը մնամ գեղարուեստի համըղէս մը լոյս պիտի տան և Պետրուրիկի մէջ: Դաշմանակար և բանաստեղծ Յիւսեանի մայրն Տիկիւն Մարի Յիւսեան քիչ օրէն պիտի հրատարակէ «Զարդ» անուամբ պատկերազարդ թրքեր մը. ղա պիտի լինի մարտնչութեան համըղէս մը, և մասն պիտի պարունակէ՝ գիտական, գրական յօդուամեր և վերջ: Եւ շատ տարեներէ ի վեր Ոմէղը «Միւս» համըղէս ալ պիտի արթննայ իր իւր քունէն: — Այլ մը խմբագրաց կը մալթիլմը courages իրենց տաժամելի ձեռնարկն քաղութեամբ ունեւոր և յաշխարհիս համար առաջ վարելու, տունը Մ. Դուլարեանի տխուր պատմութեան իրենց լրուսն պատմաւորու:

*

Միւրուն սրտեր և ազնի հոգիներ են անոնք որոնք օգնութեան կը հասնի կարօտից, թշուառ

մարդկութեան և մատաղ որբիկներուն: Եւ ուրախ ենք ըսելու որ մեր մէջ պակաս չեն բարեսէր և արքայատէր անձնք. վասն զի

ՆՈՒՏԻՐ

հայն ի րձէ մուրաւորութեանը աւտուածային և մուրաւորական համալսարան է, և թշուառութեան մէջ ձնելով, թշուառիկացութեանը կը հասնայ և ըստ իր կարողութեան ամեր օգնութեան կը հասնի: Վերջին ամսոցս մէջ ազգին թշուառները ունեցան իրենց վրայ գուրգուրացող սրտի: — Մամուլեանը ազգայինք իւր կոսկիսի որքանոցին մէջ 10 մոր որքի պահելու ծախքերը յամեն առած են: Ժ. լալայեան 4000 ըր. մուրառ է Տփղիսու Միքայէլեան հիւանդանոցին: Համըղեացի ռուսահայ Միքայէլ Մաֆարեանը Ներսիսեան դպրոցին կտակած է 3000 ըր. և 1000 ըր. ալ մոյր վարժարանին ռուսացաց թուշակի արկիւղ: Զբաւուր հայ համալսարանական ուսանողաց համար բուրդեան հղբայրը 100 ըր. մուրառ են: Միլիոնատէր համըղեացի շուշեցի Թ. Թամբալեանցի հարստութեանը իւր քարիկաններն կտակած են 3000 ըր. Եւրաթի թմական դպրոցին, 1000 ըր. «Բէալական» դպրոցին, Մարիկիսիկի օրիորդաց և ռուս-թրքական ուսումնարանաց իւրաքանչիւրին՝ 500 ըր., Բազուրի մամուլեան խմամատար բնիկութեան 1000 ըր.: Համըղեացի ժաւանկան Պարսկաստանի Արամեան բնիկութեան 10,000 ըր. խաւար է, որպէս զի իւր յիշատակին վարժարան մը քաղուի: Երկրաշարժէն վնասուած Ախալքալաքի ազգայինոց 5000 ըր. մուրառ են Միքոզիւի և ընկ. Մ. Մամբեան 5000 ըր. Տփղիսու հայ հոգեւորականութեանը 150 ըր. Վենետիկ Միլիթարեան միաքանութեանը 400 ֆր. իսկ «Մշակ» այլ թշուառներուն համար համըղեանկ է 21240 ըր. (թիւ 17): — Գ. Բիւզանդ Զէնեան իւր թիւիկի հազարթուական հանգիսին առթիւ 1000 զրը. Ռուկրած է Պոլսու որբանոցում և արքայատիկին ընկերութեան. համոտ լուսայ մ'է, քայք իմբագրի մը անձուկ գրպանէն աչքսն հլած մուր մը, մեզ յիշել կու տայ Ախալքալաքի աղտոտ կնիւղ իսկնաւ քայք սերիկի, գովիկի և օրիմական լուսան:

*

Գուրեհին և կը գուրեն Ախալքալաքի երկրաշարժի կոտորածն որ մոյրն իսկ դեռ կը շարունակէ: Կոտորածն ու վնասը զգալի եղած է:

ԳՈՒԺ

Հայաշատ քաղաքին և ամեր գիւղերուն մէջ բազմաթիւ ազգայիններն թաղուիլ են աւերակներու տակ: Աղքատ անտուն և աղիւղորմ վիճակի մէջ կը գտնուին 3,000 և աւելի գիւղացիք: — Ազգիս գրական և գրչի տէր դասակարգէն պակսեցաւ փայլուն ամըսմներէ մին Կարապետ Պիլեղեթեան (Տիգրան Երկաթ): Միւր համըղեան և աղքատագուր գրիչներէն էր: Ազգիս համար գրչով աշխատեցաւ և գրեց դիւանագիտական յօդուամեր Եւրոպիոյ ամենէն լուրջ հանդէսներու և լրագրաց մէջ: և Եւրոպիոյ դիւանագետ հռչակար որ դէմքին՝ հետաքրքրուցան մանուա

յու այդ ցնցող և ազդեցիկ գրիւր: « Revue des Rouves » գաղղ. պատուաւոր համըսի իմրագիրն ծանօթացոյ իւր նալ աշխատակիցր. հետեւեալ երկու հասնառու տողերով. « Le plus grand parmi les écrivains arméniens vivants ». Ճարտասամ էր և քաջ բնմասաց. տաղանդաւոր ուղիղ, և մեծ հրապարակախօս. հմուտ հայ և յոյս պատմութեան, աշխարհագրութեան. մեծ հիշիկեարան, քաջ զազղիագէտ, յարտար անգղիագէտ և յետ փարիզու շոշակաւոր քիւրաքի՛ գերազանց դիւանագէտ մ'էր: Քիչ ապրիցաւ (24 տարի), բայց շատ աշխատեցաւ ազգին համար և ազգին համար մշտնոյ Սահմատակուհեալ: Նորուպան և չեկոսկ ազգը մանցան զերկաթ, բայց ուսումնայնք չմանցան:

Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

Revue de Paris (4/9. 99). — Ռոսսը՝ ազատ ժողով փրայ. — Յօդուած կարգուս Ռազայի, յորում նա կը ցուցնէ՝ որ Ռուսիա անխնայ գործունէութեամբ կ'աշխատի իւր անուշման կայսրութեան անգնելի մնացած հեռուոր գաւառներն ալ օգտակար ընել: Կեղրուեալն Ասիայ, Սիպրիայի մէջ հօկայ գործեր կատարելէն յետոյ, հիմա ալ հին աշխարհին ծայրը, Սառուցեալ Ափսիանոսին եղբոր կը դարձնէ այնպիսի դուր մը՝ որ սաւա զօրութեան ապագային համար ամենամեծ կարեւորութիւն ունի: Հիւսիսային հրաւանդանի և Սպիտակ ծովուն մէջ տեղ, Քուլայի թերակղզւոյն կամ ուսու Լառոնիոյ մէջ, պիտի յինէ նաւահանգիստ մը՝ որ ամէն եղանակաց մէջ առաջելի ըլլայ, և որ և է տարա տէրութեան ուսմերուն ղեմ զօրուոր: Տեղագրական դրեց և Gulf-Streamի գաղջ ջրոց պատճառաւ, Սկանտինաւիայ արեւմտեան եղբոր և անոր դիմաց Քուլայի թերակղզւոյն հիւսիսակողմ միշտ ազատ մնացած են սառցանցերէ, և ծովն ալ միշտ զաւառ մնացած են և բաց: Եւ հիշա այս տեղ պիտի չհնուի նաւահանգիստն: Արշապ ալ երկիրս ամալի կ'երեւի, այսու հանդերձ ուրիշ տեսակէտով օգտաւած է վասն զի, եթէ սոսկ է որ տեղւոյն

հոգը մշակութեան անյարմար է, ծովը, Հիւսիսային հրաւանդանէն ղեպ 'ի Սպիտակ ծովուն բերանը, աշխարհիս ձկնալից դասիներէն մին է: Ռուսը՝ ամէն ջանք ի գործ կը դնէն աշխարհիս այս անկեան մէջ գործելու:

Deutsche Revue (1/8. 99). — Դրովա և օրոյ ազդեցութիւնն աստղաբան փրայ. — Տօքթ. E. Lindemann պատմական յառաջաբանով մը հրատարակեց յօդուած մը, յորում նա կ'ուսումնասիրէ կլիմայի վերաբերեալ տարիքը և անոնց առողջաբանական ազդեցութիւնը: Այս տարեաց զխաւսին է օրս որոյ մէջ առատապէս կը գտնուին թիթուածին և մանուշաղ ոգոն. ծովային օդոյ առաւելութիւնն այն է՝ որ փոշի և մանրածններ չունի՝ եթէ մերձաւոր ցամաք երկրի ազդեցութիւնը չի կրեր: Ոգոյ խոնաւութիւնն, բարեխառնութիւնը և փոփոխութիւնք կարեւոր դեր կը խաղան նոյնային բաղանջոց շատերուն կլիման խառն է: յորում ցամաք երկրի հոգմոյն ազդեցութիւնը շատ զգալի կ'ըլլայ: Բուն ծովային կլիմայ քանի մը կզգնենրուն մէջ միայն կը գտնուի (զոր օրինակ Հէլլադուն կզգնէ), յորս ծովային հովը գրեթէ միշտ կը տիրէ եւս միշտ մաքուր օդ կարելի է ծծել, որչափ ալ փոխուին հովերն:

Յօդուածագիրս կը վերջացնէ իւր ուսումնասիրութիւնը նկարագրելով ծովային օդոյ ազդեցութիւնը՝ մորթի, արեան շրթանին շնչառութեան և մարտդական գործողութեանց, ջրային զրութեան, և այլն, վրայ:

La Nouvelle Revue (15/9. 99). — Գերմանացիք խաշիտ մեղ. — Սոյն յօդուածով Söns կը հաւաստէ՝ որ գերմանական ճարտարուեստ վաճառք կամաց կամաց իտալիոյ մէջ կը տիրապետեն մեղմով: Եւ այս բան կը կատարուի ռազմագիտական ճարտարութեան և ընդհատ կերպով: Ասոր պատճառն է նախ՝ միջնորդ, որ փութ է յաճախողները համոզելու և գերմանական վաճառուց գործածութեան վարժեցնելու զանաւր և ապա իտալացի վաճառականն՝ որ այդպէս պատրաստուած կը տեսնէ ճամբաները, կայանն միջնորդ եղաւ հրապարակ վրայ՝ ի մէջ գերմանական ճարտարագործութեան և իտալական գործածութեան: Սակաւ ժամանակ յետոյ գերմանացի ճարտարագործն իւր աթոռը կը փոխադրէ իտալիոյ, և ապա կը հասնի հոն իրեն թիկունք՝ Գրամատուն, գերմանական զրամագլուխներով. որ թէ իտալացուց և թէ Գերմանացուց վարկը ունի մերթապէս Գերմանացին հասարակաց և ընդհանուր շահագործութեան մէջ մեծ մաս